

De belegering van Grol in 1595

Doordat het voorgaande jaar op verzoek van de Franse koning troepen naar Frankrijk waren gezonden en overigens ook bij gebrek aan een genoegzaam veldleger, stond begin 1595 het platteland aan de grenzen bijna geheel voor de vijand open. Het gevaar werd nog vermeerderd door de zeer strenge vorst. Alle rivieren en wateren waren dichtgevroren, waardoor het mogelijk was om met de zwaarste lasten een overtocht te maken, zodat het hele land open lag. Van Gorinchem tot Schenckenschans werden de boeren opgeroepen om de Waal onbegaanbaar te maken door bijten in het ijs te hakken. Ook toen de vorst eindelijk geweken was bleef het koud voor de tijd van het jaar, met sneeuwstormen tot diep in de maand mei. Daar kwam nog bij, dat het hele gebied tussen de rivieren in de derde week van maart aan zware overstromingen ten prooi viel. Voor de Staten was het een geluk, dat het Spaanse leger juist gedurende deze winter door grote mouterijen geplaagd werd. De muiters verzoenden zich eind april met het Spaanse bewind.

De vooruitzichten voor de Staten Generaal, om op korte termijn iets tegen de vijand te ondernemen, waren nogal somber. De overstromingen in het rivierengebied hadden het land veel geld gekost en het was toch al moeilijk om de provincies meer bij te laten dragen aan de gemeenschappelijke lasten. Onze landen verkeren in opperste verwarring, verzucht Duyck mismoedig in mei van dat jaar. We hebben de middelen niet om iets te ondernemen, terwijl de vijand sterker is dan in jaren het geval is geweest. Niet alleen gaf Fuentes veel energieke leiding aan de operaties dan zijn voorganger aartshertog Ernst. Hij had tot zijn geluk ook nog een groot bedrag aan geld ontvangen. Zo kon hij de mouterijen eindelijk bezweren en zelf in de aanval gaan. Overeenkomstig de prioriteiten van zijn koning richtte hij zich voornamelijk op Frankrijk.

Het liet zich aanzien dat er dit jaar door het Staatse leger niets belangrijks zou worden uitgericht. Belangrijke oorzaak was het feit dat de Staten Generaal zeer traag waren in het bewilligen van de verzochte gelden. Zonder akkoord over de verzochte consenten (door iedere provincie te betalen bijdrage) kon Maurits geen plannen maken. De publieke opinie begon in beweging te komen. Aan succes gewend geraakt, vroeg zij zich af wanneer de stadhouder eindelijk in het veld zou komen. Dat gebeurde toen de koning van Frankrijk, Hendrik IV, die aan de Spanjaarden de oorlog had verklaard, zijn ernstig ongenoegen te kennen gaf over het feit van het stilzitten van de Staatse troepen. Hij verlangde dat de vijand door hen van de oorlog met Frankrijk zou worden afgeleid. Men begreep dus iets te moeten ondernemen, vooral toen in het midden van juni de Staatse ondersteuningstroepen uit Frankrijk waren teruggekomen.

Op 21 juni verschijnt de secretaris van de Raad van State, Huygens, in de Staten Generaal en rapporteert dat Maurits met graaf Willem Lodewijk in de Raad van State was verschenen om, in overeenstemming met de bedoelingen van de Staten Generaal, een besluit te nemen over hetgeen men dit jaar nog zou ondernemen 'tot affbreuck des vyants'. De Staten Generaal besluiten om het aan Maurits en de Raad van State over te laten een beslissing te nemen over het doel van de te ondernemen veldtocht.

Nog diezelfde middag wordt door de Raad van State besloten, dat men, in overeenstemming met het verleden jaar in het bijzijn van de gedeputeerden van de Staten Generaal genomen besluit, zal proberen de in Spaanse handen zijnde steden ten noorden van de Rijn te veroveren, te beginnen met de belegering van de stad Grol. Voorgesteld wordt om Grol de volgende dag binnen 14 dagen te 'berennen'. Belangrijk voordeel van deze keuze is het feit, dat het in 1594 opgestelde draaiboek voor de belegering van Grol, die toen niet was doorgegaan, klaar lag om nu gebruikt te worden. Men wil daarnaast, zoals ook in 1594 het plan was geweest, ten noorden van de Rijn meer plaatsen dan alleen Grol veroveren.

Om het leger samen te stellen zendt Maurits oproepen aan de garnizoenen van de verschillende provincies om het 'volck van oirloge' op de 9de juli te Doesburg te laten samenkomen.

De omvang van het leger, dat op de been gebracht moet worden, vergt de nodige uitrusting en levensmiddelen. Ook de materialen die nodig zijn voor de belegering dienen te worden meegenomen. De voorbereidingen gaan op 1 juli van start. Er wordt bevel gegeven om 447 wagens en rond de 550 trekpaarden aan te nemen. Aan de officieren worden de lijsten van mee te nemen munitie en levensmiddelen uitgereikt. Het inschepen daarvan neemt de twee volgende dagen in beslag. De bedoeling is nog steeds dat ze op 9 juli te Doesburg zullen zijn.

Te Dordrecht worden 20 stuks kanonnen en 6 veldstukken ingescheept en een aanzienlijke vloot toog richting Arnhem. De prins neemt de 6de juli afscheid in de Staten Generaal. Hem wordt 'goede reyse gewenscht met allen voerspoet ende goet succes van de exploitien, by hem voer te nemen, des toevertrouwens, dat dezelve op alles behoorlijk zullen letten ende verzien, dat den staet van het lant nyet en werde gehazardeert oft in perickel gestelt'. Het is duidelijk dat de prins het consigne meekrijgt het leger niet al te veel risico te laten lopen. Zou immers het leger in een veldslag verslagen worden dan was een onvoldoende bezetting van de garnizoenen het gevolg en zou de vijand betrekkelijk vrij spel hebben.

De volgende dag vertrekt de prins uit Den Haag naar Utrecht om de 9de juli van Utrecht naar Arnhem te reizen. De Raad van State arriveert die dag te Utrecht om de prins naar Arnhem te volgen. Het grootste deel van het krijgsvolk is al eerder per schip de Lek en de Rijn opgevaren. Om de vijand te misleiden trachten ze de indruk te wekken dat ze 's-Hertogenbosch willen aanvallen. De 10de juli komt het merendeel van de Staatse soldaten te Arnhem aan. De schepen met geschut, munitie en levensmiddelen varen bijna alle door naar Doesburg.

Aan Spaanse zijde zijn de voorbereidingen voor deze veldtocht niet onopgemerkt gebleven. Mondragon had al begin juni van de landvoogd Fuentes opdracht gekregen de leiding te nemen van de troepen, die de Zuidelijke Nederlanden tegen Staatse invallen moesten verdedigen. Fuentes besluit nu troepen naar de Graafschap Zutphen te sturen. Hij geeft de gouverneur van Antwerpen, de 92-jarige Alonso Mondragon, opdracht een leger samen te stellen en de bewegingen van de troepen van prins Maurits te volgen en het zo nodig tot een treffen te laten komen. Ter voorbereiding van zijn tocht naar de Graafschap Zutphen begon Mondragon al op 9 juli met het verzamelen van enige regimenten Walen, Duitsers, Ieren en anderen. Mondragon was met zijn tweeënnegentig jaren verreweg de meest ervaren generaal van Europa.

Om de Spaanse troepen te dwingen zich op te splitsen had Maurits het Zeeuwse regiment niet opgeroepen, maar het opdracht gegeven het land van Waes binnen te vallen. Mondragon laat zich daar echter niet door afleiden. Hij trekt met zijn leger naar het oosten en vult onderweg zijn troepen aan met soldaten uit de garnizoenen van Brabant. Dit volk, sterk ongeveer 7.000 man voetvolk en omtrent 1300 ruiters, onderweg aangevuld met het regiment van graaf Frederik van den Bergh, is vastbesloten Grol te ontzetten of prins Maurits slag te leveren.

Ook de gouverneur van Grol, Johan van Styrum, is al vroeg op de hoogte van de komst van het leger van prins Maurits naar de Graafschap Zutphen. In een brief, gedateerd 9 juli, schrijft hij aan de secretaris van graaf Herman van den Bergh te Oldenzaal: 'dat sy door een vertrouder man verstaen hebben de komste van prins Maurits in die quartieren met veel volks en met 20 stukken geschuts, maer wist niet waer sy henen wilden'. In een brief van de 10de juli bericht hij aan de stadhouder in Spaanse dienst, Herman van den Bergh, de komst van Maurits en verzoekt hem, voor het geval Maurits het op Grol gemunt zou hebben, geen tijd verloren te laten gaan, maar hem terstond te hulp te komen.

Ook schrijft Van Styrum, enige dagen voordat Maurits met zijn troepen voor Grol verschijnt, een brief aan de soldaten die in Goor liggen met het bevel naar Grol te komen. De Staatse soldaten die in Lochem liggen hebben deze brief weten te onderscheppen, hem gekopieerd, van een zorgvuldig nagemaakte handtekening voorzien en door een jongen in Goor laten bezorgen. Het origineel wordt bij prins Maurits bezorgd.

Niets vermoedend sturen de soldaten uit Goor de jongen terug met het bericht, dat ze de volgende morgen vroeg naar Grol zullen vertrekken. De Lochemse soldaten overvallen de naar Grol trekkende soldaten vanuit een hinderlaag; 24 worden er gedood en 15 gevangengenomen. Ook alle bagage valt in hun handen. Omdat de voorhoede van de Goorse soldaten de hinderlaag iets te vroeg had ontdekt wist het merendeel van hen te ontsnappen en keerde terug naar Goor. Daarmee is deze versterking van het Grolse garnizoen mislukt.

Om Grol te hulp te kunnen komen moeten de onder leiding van Mondragon oprukkende Spaanse troepen, uit de Zuidelijke Nederlanden komend, in het zuiden de Maas en de Rijn oversteken om dan oostelijk van de Rijn via Duits grondgebied naar de Achterhoek te trekken. Om te voorkomen dat de vijand snel de Rijn zal kunnen oversteken worden door Maurits zes oorlogsschepen tot voorbij 's-Gravenweert de Rijn op gezonden om tot Wesel de wachtposten te bezetten en iedere overtocht te voorkomen of tenminste tijdig daarvan bericht te sturen.

Het was de aanvankelijke planning van Maurits geweest om de troepen de 9de te Doesburg te laten samenkomen. Naderhand werd dit verschoven naar de 11de 'hetwelcke der Staeten leger dat haesticheyt van doene hadde apparentelijck geen voordeel en sal doen' aldus Duyck.

Dinsdag 11 juli 1595

Maurits en de Raad van State trekken met de troepen van Arnhem naar Doesburg.

Woensdag 12 juli 1595

De Raad van State blijft te Doesburg als Maurits vandaag met het leger van Doesburg naar Zelhem trekt. Daar arriveert ook graaf Willem Lodewijk van Nassau met 16 vendels Friese soldaten en enige vanen ruiters. Te Doesburg is men intussen doende het geschut aan wal te brengen en klaar te maken om de volgende dag samen met een aanzienlijk deel van de munitie en de levensmiddelen naar Grol te vervoeren.

Donderdag 13 juli 1595

Omdat de Staten Generaal hebben gelast dat het leger in zijn geheel in een keer te velde zal worden gebracht en eerst gemonsterd om precies te weten hoe sterk ze zijn, is het leger vandaag te Zelhem gebleven. Ook het transport moet om die reden een dag worden uitgesteld. De Raad van State is samen met verscheidene monstercommissarissen de voorbije nacht uit Doesburg vertrokken om de monsterring vroeg om 6 uur te kunnen laten beginnen.

De beweegreden om te velde tot monsterring over te gaan zal voor de Staten Generaal niet alleen gelegen hebben in de behoefte de sterkte van het leger te weten. Zeker ook speelde het kostenaspect een grote rol. De betaling van soldij aan de manschappen geschiedde immers niet rechtstreeks, maar door tussenkomst van de kapiteins. Een ambtenaar van de betrokken provincie bezorgde maandelijks een buidel met contanten. De kapiteins droegen dan de verantwoordelijkheid voor de betaling aan hun eigen mensen. Een kapitein ontving zoveel geld als nodig was voor allen die onder zijn vaandel dienden: de luitenant, de vaandrig, de onderofficieren, de manschappen. Hij kreeg uitbetaald voor evenveel mannen als erop papier aanwezig dienden te zijn. De enige controle op de werkelijke aanwezigheid der manschappen waren de voorgeschreven maandelijks monsterringen. Was er intussen een soldaat gesneuveld of gedeserteerd, dan bleef diens soldij over. De kapitein meldde dat niet en beschouwde dit geld als zijn eigendom. Het is duidelijk welke verleiding in dit systeem van betalen verscholen lag. Hoe hoger het verschil tussen de werkelijke en de nominale sterkte van de compagnie, hoe hoger het inkomen van de kapitein. Dat was vragen om misbruik en de praktijk heeft dat royaal bevestigd. In de garnizoenen toch was steeds een groot aantal manschappen afwezig wegens verlof, loondienst bij particulieren, ziekte enz. Dat werd door de kapiteins, die de soldij van de afwezigen als aanvulling van hun traktement beschouwden, oogluikend toegestaan. Eerst bij het te velde gaan van de troepen waren de vendels weer grotendeels present. Het op sterkte brengen van de compagnieën werd dan ook enige tijd voor het begin van de veldtocht door de Staten Generaal gelast. Er moet in juli 1595 bij de Staten Generaal gegronde twijfel hebben bestaan aan het opvolgen van dit bevel. Er werd dan ook een resolutie aangenomen waarin de generale monsterring werd gelast. Omdat bij de monsterring de plaats van de afwezigen vaak werd ingenomen door van andere compagnieën geleende manschappen of wel door schijnsoldaten: burgers, jongens, of anderen, die tijdelijk in militair gewaad werden gestoken, werd gelast het leger in een keer in zijn geheel te velde te brengen.

Duyck doet verslag van de monsterring op 13 juli te Zelhem. De papieren sterkte bedroeg toen ongeveer 14.000, de werkelijke bleek niet hoger uit te komen dan in totaal 9960 man, bestaande uit 7800 man voetvolk in 71 vendels, 1000 ruiters in 15 vendels¹ en 1160 anderen (officieren, matrozen en 'entretenu'den'²). De betalingen werden tot dat aantal teruggebracht. Dat leverde dus voor het land een aanzienlijke besparing op, maar het curieuze is dat Duyck de zaken niet van die kant beziet. Hij betreurt het zeer, dat die monsterring ondernomen werd op een tijdstip dat het leger in actie was. De kapiteins zagen zich nu plotseling in hun inkomen besnoeid en daar wilden ze zich niet bij neerleggen.

¹ Deze 15 vendels stonden onder leiding van resp. prins Maurits, Hohenlohe, Barchon, Wermelo, Pauls Bax, Herauguier, Chynsky, Marcel Bax, Baelen, Edmont du Bois, Onsten, Parcker, Sidnei en Vere.

² De groep manschappen, die in de ruimste zin voor het onderhoud van het leger zorg droeg.

Dus ontsloegen ze na de monstering eigenmachtig soldaten uit de dienst, die ze wel op de rol handhaafden. Zo kwamen ze toch niet tekort. Het gevolg was dat het leger nog eens ongeveer 10 à 15 % aan sterkte inboette. De aanvalskracht van het leger daalde meteen tot zo'n niveau, dat het naar Duycks mening dan ook niet te verwonderen was dat er in 1595 niets meer is gepresteerd. Het verlies aan manschappen is mede oorzaak geweest, dat het kort hierop volgende beleg van Grol moest worden afgebroken. Ook monstering kon dus blijkbaar het euvel niet verhelpen. Had Duyck gelijk, dan vergrootte ze alleen maar het probleem. Het is opmerkelijk dat de Raad van State in zijn brief aan de Staten Generaal, over het verloop van deze generale monstering, er melding van maakt dat Maurits deze monstering 'nyet hebbende aquaet gevonden'.

Vrijdag 14 juli 1595

Maurits trekt met 11 vendels ruiters om 2 uur in de nacht van Zelhem via Lichtenvoorde naar Grol en komt daar om 6 uur in de ochtend aan.

Zaterdag 15 juli 1595. Eerste dag van het beleg

Om te voorkomen dat de bezetting van de stad alsnog gemakkelijk versterkt zou kunnen worden, bezet Maurits meteen alle toegangswegen naar de stad. Die van de stad doen daartegen een uitval die hen weinig oplevert. Wel wordt een van hun soldaten gevangengenomen en direct verhoord. Van hem verneemt men dat de gouverneur graaf Johan van Styrum in de stad over 11 vendels voetvolk beschikt, ongeveer 600 man sterk. Er is weinig geschut in de stad; slechts vier stukken van twee en anderhalf pond.

Om 10 uur in de ochtend arriveren, eveneens via Lichtenvoorde, zo'n 15 vendels voetvolk. Die dag worden ook 16 stuks geschut van Zelhem via een omweg over Aalten en Bredevoort naar Groenlo vervoerd, omdat die weg voor dit transport beter begaanbaar is. De kolonne, die naast geschut uit wagens geladen met munitie en levensmiddelen bestaat, wordt begeleid door 4 vendels ruiters en 28 vendels voetvolk. Tijdens het transport ontmoet men veel problemen. Het ergste doet zich voor te Vragender waar een kanon wegzakt en niet meer aan het rijden gebracht kan worden, waardoor het uiteindelijk moet worden achtergelaten. Dit incident veroorzaakt grote vertraging. Ook omdat men een grote omweg heeft moeten maken, arriveren ze pas 's nachts heel laat aan de zuidzijde van de stad.

Deze ochtend rijdt Maurits te paard rond de stad om die te bezichtigen. Tijdens deze tocht wordt het paard van de kapitein van de garde van de prins onder hem vandaan geschoten, maar hij zelf blijft ongedeerd. Maurits vindt bevestigd wat hij uit verkregen inlichtingen waarschijnlijk reeds wist. De stad is met muren omgeven waarachter aarden wallen en heeft vier bolwerken. Men stelt vast dat de hoogteverschillen in het terrein zodanig zijn, dat het mogelijk moet zijn het water ten westen van de stad uit de gracht te laten weglopen.

Tijdens zijn tocht verkent Maurits ook het terrein waar de legerkampen zullen worden gevestigd. Hierna wordt besloten dat Willem Lodewijk met de Friezen en de Schotten met acht vanen ruiters ten oosten van de stad gelegerd zal worden en Maurits met de rest van het leger ten westen van de stad.

Die van de stad schieten hevig met twee kleine stukken. Daartoe schijnen zij geen 'scharpen' (de voor deze stukken gebruikelijke gietijzeren kogels) te hebben, omdat ze schieten met stukken ijzer die met lood overgoten zijn. Die middag worden drie soldaten met een schot uit een van de kleine stukken doodgeschoten. Men haast zich daarom 2 kanonnen ten westen van de stad te plaatsen om daarmee het schieten met de 2 kleine stukken te beletten. Noch dezelfde avond begint men in het veld rond de stad te schieten, waardoor die van binnen met hun schieten enigszins ophouden.

Zondag 16 juli 1595 Dag 2

Maurits richt ten westen van de stad zijn legerkamp in. Nadat de wachtdienst geregeld is, wordt het kamp betrokken en begint het 'hutten' (het bouwen van tentachtige constructies van hout en stro) zo dicht mogelijk bij elkaar.

Niet het gehele leger van Maurits ligt rond Grol. Ook Winterswijk komt vol troepen (cavalerie) te liggen, die ver in de omtrek plunderend optreden. De meeste boeren zijn met hun vee op de vlucht geslagen en tal van hoeven staan leeg. De burgers van Vreden (die oude vijanden van die van Grol zijn) brengen deze dag een bezoek aan het leger van Maurits. Om de overlast van het omvangrijke Staatse leger voor hun kerspel te beperken bieden zij het leger alle hulp aan die hen mogelijk is.

Ook komt graaf Adolf van den Bergh in het leger en verzoekt Maurits bij zijn moeder³ op het kasteel te Ulft op bezoek te komen, omdat zij hem lange tijd niet heeft gezien en daarom hem eens gaarne zou willen zien en (zo men vermoedt) met hem te onderhandelen om in het gebruik van haar goederen te komen. Maurits kan nu te Grol niet gemist worden en gaat daarom niet op het verzoek in. Het bezoek van Adolf van den Bergh aan Maurits is opmerkelijk omdat zijn broers Herman, Frederik en Hendrik op dat moment betrokken zijn bij de poging Grol te ontzetten.

Willem Lodewijk laat zijn manschappen deze nacht beginnen met het graven van naderingsloopgraven.

Maandag 17 juli 1595 Dag 3

De soldaten zijn vandaag alom nog doende om zich te 'hutten'. Men begint ook beide legerkampen in een rechthoek met aarden wallen te omgeven, het kampement van prins Maurits lang 1600 m en breed 500 m en het kamp van graaf Willem Lodewijk lang 700 m en breed 300 m.

Die van de stad doen voor de middag een uitval en krijgen drie Schotten gevangen, die zich te dicht bij de stad hebben gewaagd. Als gevolg daarvan zendt men een trompetter naar de stad om de gevangenen tegen betaling van losgeld vrij te krijgen. Die van de stad stemmen daarmee in, op voorwaarde dat men hun soldaten, die door het leger van Maurits gevangen zijn genomen, ook vrij zal laten.

Het Spaanse garnizoen van Bredevoort wordt intussen met een vendel knechten van 200 man aangevuld. Dit gebeurt zowel om de plaats te beveiligen, als om de bevoorrading van het Staatse leger te gaan belemmeren.

Hoewel het normaal is dat men, als de kampementen in voldoende beveiligde staat zijn, begint met de insluitingswerken om vervolgens de naderingswerken of 'approches' aan te leggen, ziet Maurits zich door het naderen van het leger van Mondragon genoodzaakt dit alles tegelijkertijd ter hand te nemen.

De insluitingswerken bestonden in 1595 in eerste instantie uit schansen op de voornaamste punten. Van het aanleggen van een doorlopende linie was nog geen sprake. Het ontbreken van zo'n circumvallatielinie had tot gevolg dat de belegerde vesting niet van toevoer kon worden afgesneden.

De aan te leggen schansen kregen de vorm van een gebastioneerde vierhoek. Over de grootte is niets bekend. In die tijd hadden de kleinste gesloten werkjes een grootte van 18 m in het vierkant; de grootste 55-65 m.

Voordat men met de aanvalswerken kon beginnen moesten eerst de aanvalspunten worden vastgesteld. Bij de keuze van het aanvalspunt gaf, behalve de toestand der vestingwerken, voornamelijk die van het terrein de doorslag. De grond moest hoog en vast zijn, zodat ingraving mogelijk was. Dat was aan de noordzijde van de stad Grol niet het geval, zodat daar geen naderingsloopgraven werden aangelegd. De aanval werd tegen meerdere fronten tegelijk gericht om de verdediging van de stad tot krachtsverdeling te noodzaken en omtrent het punt van de hoofdaanval in het onzekere te houden.

Het aanleggen van de naderingsloopgraven werd over de verschillende regimenten en naties zodanig verdeeld, dat elk zijn eigen, afgeronde taak had, wat taalproblemen voorkwam, een onderlinge wedijver deed ontstaan en dus het werk ten voordeel strekte. Men begon op musketschotafstand van de buitenwerken, dat was zo'n 250-300 m van de stad. Daar de legerkampen buiten de afstand van het vérdragend geschut werden aangelegd, dat was op zo'n 1000-1500 m, was er dus een grote afstand tussen beide. Dat had tot gevolg, dat bij een uitval vanuit de stad de in de naderingsloopgraven aangevallenen pas na verloop van een zekere tijd uit de verder weg gelegen legerkampen ondersteund konden worden. Bij het begin van de loopgraaf werden vooraf een of meer schansen opgeworpen tot ruggesteun en zo nodig wijkplaats voor de gravers.

De eerste ingraving, het 'openen' der loopgraven, geschiedde des nachts en onder dekking van afdelingen infanterie. Voor het beloop van de loopgraven was de voornaamste eis, dat geen der takken in de lengte vanuit de vesting beschoten kon worden, terwijl bij een uitval de takken elkaar zoveel mogelijk moesten kunnen flankeren. De loopgraven werden, behalve door de bezetting zelf, door de loopgraafwachten verdedigd, die in kleine, dikwijls op de hoeken aangelegde redoutes (kleine, vierkante, gesloten schansen) waren geposteerd. Deze redoutes dienden tevens als wijkplaats.

³ Maria van Nassau, zuster van Willem van Oranje, weduwe van graaf Willem van den Bergh.

De naderingsloopgraven hadden normaal een breedte van 2,5-4,5 m, zodat verkeer met wagens mogelijk was. Ze hadden een diepte van 1 m en, door het opgeworpen zand, een dekkende hoogte van 2 m. Om instorten te voorkomen werden de zijanten met palen gestut.

Deze nacht begint ook Maurits met 11 vendels naderingsloopgraven aan te leggen. Ze komen aan de noordwest- en westzijde zo dicht bij de stad, dat ze de wallen goed met hun geweren kunnen beschieten en voorkomen daarmee dat men op de stadswal van achter de borstwering op hen zou kunnen schieten.

Dinsdag 18 juli 1595 Dag 4

Als die van de stad deze ochtend zien, dat men met de loopgraven zo dicht bij is, schieten ze zeer veel met 'roers en musquetten' en de twee kleine stukken. Hierbij worden aan de zijde van prins Maurits enigen gedood. Daarom wordt opnieuw enige malen met de kanonnen op de stad gevuld.

Nu men al weer enige dagen voor Grol ligt begint de voorraad levensmiddelen zodanig te slinken, dat men deze dag een konvooi naar Doesburg stuurt.

In beginsel kocht de soldaat zelf alles wat hij voor zijn onderhoud, evenals trouwens voor de uitoefening van zijn beroep, nodig had. Hiertoe volgde een groot aantal zoetelaars het leger, voor wie in het kamp een bepaald terrein werd opengehouden. Het koken en verder voorbereiden der spijzen deden de soldaten zelf of hun vrouwen en jongens, daar koks niet tot de krijgsmacht behoorden. Het gebeurde ook wel door de zoetelaars. De taak van het legerbestuur bij dit alles bepaalde zich tot het vaststellen van redelijke prijzen, het houden van toezicht en de zorg voor veilige aanvoer, door de zoetelaars met een escorte tegen beroving te beveiligen. De prijzen waren aan allerlei invloeden onderhevig. Vooral de lengte en toestand der aanvoerwegen en de hoeveelheid beschikbare vervoermiddelen speelden hierbij een grote rol. Daar de soldij ondanks alles constant bleef, behoeft het geen betoog dat de soldaat dit prijsverloop met belangstelling gadesloeg.

De burgers van Vreden komen met enig proviand in het leger en gaan sedertdien voort met het brengen van bier en andere eetwaren, waardoor de behoefte aan levensmiddelen van het leger al veel verlicht wordt en bovendien de prijs daarvan gunstig wordt beïnvloed.

Men nadert 's nachts in het noordwesten met de loopgraven de gracht tot op twee steenworpen. In het zuiden legt men op de Lichtenvoordseweg nog negen vendels knechten. Daar vandaan graven drie vendels naar het oosten toe, twee naar het westen en vier vendels in het midden recht naar de Lievevelderpoort toe.

Naarmate men met de loopgraven de vesting naderde, werden deze dieper, de borstwering hoger genomen en een banket (opstap) voor schutters aangebracht. Naderde men de vesting zo dicht, dat het niet meer te vermijden was dat men met het geschut op de vestingwal de loopgraaf in de lengte kon bestrijken, dan geschiedde het graven sapperende, dat wil zeggen alleen aan het hoofd werd door een of hoogstens twee man gewerkt, die de aarde in het verlengde van de loopgraaf voor zich uit wierpen, onder gebruik van rolkorven, verplaatsbare schilden of andere dekkingsmiddelen. Achter hen waren andere manschappen belast met het verder verbreden en uitdiepen van de loopgraaf. De aarde werd nu aan weerskanten opgeworpen, terwijl tot dekking dwars over de loopgraaf met zekere tussenruimte bundels fascines (samengebonden rijshout) werden aangebracht en bevestigd.

Woensdag 19 juli 1595 Dag 5

Men komt met de loopgraven 'aende poincte van tbolwerck gelegen in tsuytwesten achter de abdie' (het klooster Engelhuizen) zo dicht bij de stad, dat het graven niet zonder groot risico kan worden voortgezet. Wegens het aan deze werkzaamheden verbonden gevaar besluit men de loopgraven per roede (ca. 3,75 m) aan te besteden. Het loon voor de werkers aan het hoofd, bij een breedte en diepte van 1,85 m, bedraagt 6 gld. per roede. Het verbreden tot ca. 4 m werd eveneens per roede betaald. Niet alleen toch trekt vooral het hoofd der sappe (voorlopige loopgraaf, die later tot loopgraaf verbreed werd) in sterke mate het vijandelijk vuur tot zich, doch de kans op overval is dan uitermate groot, terwijl de werkers zich in dit geval, bij gebrek aan ruimte, nauwelijks kunnen verdedigen.

De schanskorven worden deze nacht in de loopgraven gebracht en zullen overmorgen aan de rand van de gracht worden geplaatst.

Schanskorven waren gevlochten manden, die met aarde werden gevuld. Ze hadden voornamelijk een kogelwerende functie. Al naar gelang het doel waarvoor ze gebruikt werden verschilden ze van

grootte. Achter deze schanskorven kon men dan veilig beginnen met de voorbereidingen voor de bouw van de grachtovergang (galerij).

Donderdag 20 juli 1595 Dag 6

De overige loopgraven zijn nu zover gevorderd dat aanbesteding van het laatste stuk kan plaatsvinden. Daarop wordt de loopgraaf naar de Beltemerpoort toe tot op twee roeden (ca. 7,5 m) na aan de gracht gebracht, maar kan de loopgraaf in het oosten nog niet zo dichtbij komen. Er wordt van binnen en buiten hevig op elkaar geschoten.

De gedeputeerden van de regering van Münster komen in het leger voor Grol 'om sijn Excellentie te bewegen sulke ordre te houden datter geen excursien op haer land en souden geschieden'. Ze geven Maurits 10 amen wijn, 2 vaten Paderborns bier, 2 wagens haver, 400 hespen en grof wild en daarbij een grote vergulde kop met een gouden keten ten geschenke, teneinde hij het volk 'wat cort inne wilde houden, om de foulen op heur lant te beletten'. Maurits heeft reeds zijn best gedaan om dit te voorkomen door de ruiters zo in het kamp te legeren, dat ze daar niet ongemerkt uit kunnen rijden.

's Nachts wil men de grachten gaan sonderen, maar omdat het te licht is en de vijand de gracht door schildwachten laat bewaken, kan dat niet plaatsvinden. Ze stellen het uit tot het moment dat de nacht duisterder zal zijn en de schildwachten verdreven zullen zijn.

Maurits schrijft uit het leger voor Grol aan de Staten Generaal onder andere: 'De artillerie is nog niet geplamt aangezien ik van mening ben de stad niet te slaan voordat onze soldaten op de gracht zullen logeren (de oever van de gracht bereikt hebben). En zal niet nalaten u te berichten van het succes waarvan ik hoop dat het land er mee gediend zal zijn'. Maurits is er dus (nog) van overtuigd, dat hij Grol zal gaan innemen.

Vrijdag 21 juli 1595 Dag 7

Men komt vandaag met de loopgraven tot aan de gracht.

In de belegering was daardoor een belangrijk punt bereikt. Deze loopgraven dienden immers als uitgangstelling voor de grachtovergang. Omdat het flankvuur niet was uitgeschakeld kon de gracht niet met een brug of een vlot worden overgestoken. Het maken van een galerij was noodzakelijk. Men moest daarvoor echter eerst het water uit de gracht aftappen. Het bouwen van een galerij kostte veel tijd en geld, doch leidde ten slotte vrijwel met zekerheid tot het doel. Het was een gesloten gang die, beginnend aan de oever van de gracht, aan de open zijde stukje bij beetje werd aangebouwd. In de gracht moest hiertoe vooraf een dam gelegd worden, waarvoor fascines, rijshout, aarde en allerlei andere materialen werden gebruikt. Dit werd door de galerij zelf aangevoerd en aan het uiteinde in de gracht gestort, zodat dam en galerij gelijke tred hielden. De hoogte der galerijen was ongeveer 2 m, de breedte kon tussen de 1,5 en 3 m liggen. Het geraamte bestond uit tevoren gereedgemaakte balken, die gemerkt en tot jukken ineengezet werden. Zij werden aan binnen- en buitenzijde met stevige planken bekleed, waartussen aarde gestort werd. Bovendien werd aan de bedreigde zijde(n) een gronddekking van de nodige dikte aangebracht, terwijl bovenop een aardlaag van 30-45 cm dikte bescherming verleende tegen musketvuur, stenen, vuurwerken en andere vernielingspogingen. Het werken aan de galerij geschiedde vaak 's nachts of onder dekking van blinderingen. Dat waren vaak houten schotten, die de werkers aan het zicht van de vijand onttrokken.

Maurits heeft reeds eerder besloten om drie galerijen te maken, de ene naar de punt van het zuidwest bolwerk, de andere in het noordwesten achter de brug van de Beltemerpoort, en de derde in de wijk van graaf Willem Lodewijk. Het maken van de eerste galerij door de gracht wordt aanbesteed. Die zal tegen de punt van het in het zuidwesten achter de abdij liggende bolwerk (het Bagijnenbolwerk, op de plaats van het huidige verpleeghuis) worden gebouwd voor de som van 1400 gulden. Als die galerij de 26ste aan de overkant zal zijn krijgt de aannemer honderd gulden meer. Die dag wordt ook voor 200 gulden een kleine schans aanbesteed die voor de Nieuwe Poort gemaakt moet worden.

De gedeputeerde van Gelre, Johan Milander, schrijft aan kanselier en raden van Gelre, dat hij Maurits de brieven heeft laten lezen die zij hem geschreven hebben, waarbij als bijlage een brief die zij uit Wesel ontvangen hebben (kennelijk met informatie over de vijand). Maurits had hem verzocht om met spoed de informatie te sturen, die een bode die naar Aken was gestuurd bij zijn terugkomst zou meebrengen.

Milander schrijft verder: 'Wij zijn alhier dach ende nacht doende mette approchen de welke op sommige plaetsen algereets toe op de grachte gebrocht zijn. De defensie van binnen wordt niet groot gethoont bij gebreck so schijnt van loot en scherp. So haest het geschut sal geplant wesen sal men hare continantie (vasthoudendheid) ende moet beter moghen kennen'. Deze gedeputeerde was aanwezig in het leger voor Grol en dus toegevoegd aan de gebruikelijke groep gedeputeerden uit de Raad van State.

Nadat Maurits met twee stukken geschut drie salvo's heeft geschoten, zendt hij een trompetter naar de gouverneur en laat de stad opeisen. Van Styrum geeft ten antwoord dat hij de stad wil houden voor God en de koning tot de laatste man toe. Maurits ontvangt kort daarna het bericht dat Mondragon met enig volk sterk ongeveer 5000 voetknechten en 1200 ruiters tot Roermond is gekomen en dat graaf Herman van den Bergh zich daar bij hem heeft gevoegd, om samen naar Grol te gaan en de plaats te ontzetten. In de stad was men er waarschijnlijk al van op de hoogte dat een ontzettingsleger op komst is. Maurits meent daarom dat ze wel anders zouden hebben gesproken als Mondragon niet zo snel gevolgd zou zijn.

Na de opeising en de weigering van Johan van Styrum de stad over te geven en de wetenschap dat een Spaans ontzettingsleger op komst is, laat Maurits alle werken verhaasten. Men komt 's nachts met de voor de aanleg van de galerijen noodzakelijk voorbereidende graafwerkzaamheden tot aan de gracht, waardoor het geschut tegen de hoofdwal in stelling gebracht kan worden. Men besluit drie batterijen op te werpen, de een op de Lichtenvoordseweg, de ander tegen de punt van het bolwerk achter de abdij, en de derde meer ten noorden naar de Beltemerpoort toe.

De batterijen telden in die tijd een zeer verschillend aantal vuurmonden. Het zware en het lichtere geschut werd zoveel mogelijk in één batterij verenigd. Voor het bresschieten dienden de dubbele of hele kanonnen, ook wel 'muurbrekers' genoemd, met projectielen van 40 pond of meer. Deze werden in het midden geplaatst. Het lichtere geschut (halve kanonnen) werd aan weerszijden opgesteld.

Bij het beschieten van het muurwerk werd van onder begonnen, teneinde instorting te veroorzaken. Ter vergroting van de schokwerking werden salvo's afgegeven. De bresbatterijen vuurden op de kortst mogelijke afstand (60-80 m), waartoe zij soms tot aan de oever van de gracht vooruitgebracht werden. Door de korte afstand was het een zeer gestrekte baan, waarmee gevuurd werd. Om de voet van de muur te kunnen beschieten werden de batterijen op ophogingen geplaatst.

De uiteindelijke bestorming van de vesting werd voorbereid door vuur tegen de flankeringsinrichtingen en borstweringen. Had men de contrescarp⁴ in handen, dan werden hierop één of meer batterijen recht tegenover het aanvalspunt, en andere tegenover de bestrijkende flanken aangelegd. Weer andere dienden om het geschut- en musketvuur vanaf de wallen te onderdrukken. Eerst wanneer het flankvuur voldoende was uitgedoofd had de grachtovergang kans van slagen.

De batterijen waren veelal door een borstwering omringd, zodat zij bij een uitval als zelfstandige werkjes konden worden verdedigd. De batterijbouw eiste op deze wijze natuurlijk veel tijd en arbeid.

De bedding van de batterij was hellend om de terugloop van de kanonnen (een kleine 4 m) op te vangen. Die helling werd gebouwd uit balken, waarop eiken planken (swalpen) waren vastgespijkerd. De tussenliggende aarde werd eerst stevig aangestampt. In een kuil achter de bedding bevond zich het buskruit in tonnen, met haren kleden tegen brandgevaar overdekt. De schietgaten werden tijdens het laden met musketvrije luiken gesloten.

Het tot zwijgen brengen van het geschut op de stadswal geschiedde door uit verschillende richtingen kanonnen op de schietgaten te richten, die bij het ontdekken van beweging tegelijk vuurden. Bij het vuren op geschut ontvingen de kanonniërs dikwijls premies voor gelukkige treffers. Eveneens kregen soldaten, die gevonden kogels aanbrachten, hiervoor een kleine vergoeding. De gietijzeren projectielen waren nogal kostbaar.

Men sondeert deze nacht de grachten, die ongeveer 25 m breed zijn en in het midden een heel diepe fossette hebben (dieper gedeelte in de gracht, waarboven de gracht in de winter minder snel dicht vriest), maar voor de rest heel ondiep. Bij deze werkzaamheden worden er enigen doodgeschoten.

Zaterdag 22 juli 1595 Dag 8

⁴ Buiten om de gracht gelegen bedekte weg met als borstwering (voorzien van opstap) een naar buiten flauw aflopend talud.

Door de buitensporige regen wordt het maken van loopgraven en van de beddingen voor het geschut zeer gehinderd. Men slaagt er evenwel in de beddingen nog zover gereed te maken, dat men in de batterij tegen de zuidwestpunt 's nachts drie kanonnen kan plaats en in de batterij meer ten noorden naar de Beltemerpoort toe ook drie.

Buiten de stad wordt een huis in brand gestoken, waartegen vanuit de stad met een vuurteken wordt geantwoord. Men vermoedt daarom dat dit gedaan wordt door een bode die ze eropuit gestuurd hebben.

Men ontvangt bericht dat het Spaanse leger heel sterk tot bij Rijnberk is gekomen om de Rijn te passeren, wat Maurits niet weinig stof tot nadenken geeft. Hij gaat ervan uit, dat men de Rijn niet zal passeren of ze zullen sterk genoeg zijn om zijn leger te verslaan. Omdat de stad Grol in vlak land is gelegen is deze slecht te bezetten met het volk, dat men ter beschikking heeft.

De notulen van de vandaag te Arnhem in vergadering bijeen zijnde Raad van State vermelden: 'Alzoe Sijn Excellentie scryft om noch vyftich eycken goede swalpen boven die ghene die toe Doesborch uyt Holland gecomen om tot beddinge van tgeschut te dienen. Te scryven aenden magistraet van Doesborch terstont dyele swalpen te coopen, op dat die met het convoy dwelck noch dezen avondt aldaer (vanuit het leger voor Grol) zal aencomen naer tlegher mag gevuert werdden. Sijn Excellentie te adverteren (berichten) dat de vyandt de Maze is gepasseert, ende dat om die compagnien aende Generale Staten heeft gescreven'.

Omdat de Raad van State aan de Staten Generaal om versterkingen heeft verzocht en daar Maurits door middel van een brief van op de hoogte brengt, zal Maurits daar wel om hebben verzocht.

Zondag 23 juli 1595 Dag 9

Met de zes kanonnen, die gisteren zijn geplaatst, begint men heel vroeg het achter de abdij liggende bolwerk intensief te beschieten. Men tracht de verdediging van het bolwerk uit te schakelen door de borstwering weg te schieten. Die van binnen werken echter zo hard aan het herstel van de toegebrachte schade, dat ze meer aarde opwerpen dan men afschieten kan.

De te Arnhem verblijvende Raad van State laat Maurits per brief weten dat van Nijmegen bericht is gekomen, dat de vijand over de Maas is, sterk 7000 man voetvolk en 1200 ruiters en dat graaf Herman van den Bergh gisterenmiddag binnen Rijnberk is gekomen. Het is nu zeker dat ze de Rijn zullen passeren, zoals een bode komende van Duisburg en Wesel rapporteert gehoord te hebben.

Toen deze gegevens Maurits via een omweg bereikten (24 juli) waren ze reeds achterhaald zoals blijkt uit het feit, dat men deze dag te velde bericht krijgt dat de vijand vandaag de Rijn zal beginnen te passeren. Ook krijgt men onderschepte brieven van graaf Herman van den Bergh in handen, waarin hij aan de stad Grol schrijft dat hij hen zal komen ontzetten. Maurits is daarop al de toegangswegen gaan bezichtigen en heeft opdracht gegeven een aarden wal boven de stad en een beneden de stad te laten maken om beide legerkampen met elkaar te verbinden. De wal ten zuiden van de stad zal ca. 2,5 km lang zijn en die ten noorden ca. 2 km. Ze worden aanbesteed voor 58 stuivers per roede (ca. 3,75 m), mits het geheel binnen drie dagen klaar zal zijn. Men besteedt voor 1400 gulden ook een galerij aan de oostkant van de stad aan, die binnen vijf dagen aan de overkant van de gracht moet zijn.

Ondertussen besteedt men na de middag ook nog een batterij voor 10 stukken geschut aan, in het noordwesten vanuit de richting van de watermolen naar de Beltemerpoort toe. De aannemer zal daarvoor zijn volle 350 gulden krijgen, als hij ervoor kan zorgen, dat de stukken deze nacht daarin geplaatst kunnen worden om morgen te kunnen schieten. De ingenieur De Kemp, die deze aanbesteding gedaan heeft en die zich samen met de generaal van de Artillerie en een kwartiermeester wat te zeer bloot geeft, wordt door het hoofd doodgeschoten en de kwartiermeester gewond. Deze ingenieur, door wiens dood het leger een zwaar verlies leed, was Jakob de Kemp, Schout van Gorkum en sedert vele jaren in dienst van de Generaliteit. Met het eigen geschut worden op de Lichtenvoordseweg ook drie Schotten doodgeschoten.

Maurits geeft die avond de ritmeester Baelen opdracht met zijn ruiters naar Dorsten te gaan om daar de brug af te breken om de vijand op die manier te vertragen, maar als hij daarna tijding krijgt dat de ruitery van de vijand over de Rijn is en vier kornetten paarden heeft gezonden om zich van dezelfde brug meester te maken, is hij samen met de ritmeester zeer bekommerd. Omdat de vijand zich niet genoeg gehaast heeft kwam Baelen toch eerder aan de brug en zou die afgebroken hebben, als de burgers van Dorsten dat niet gewapenderhand hadden belet en enige soldaten dood hadden geschoten.

De omstandigheden wijzigen zich echter sterk als Maurits het bevestigende bericht ontvangt, dat de vijand over de Rijn is en hoe sterk hij is. Maurits treedt over deze kwestie in overleg met graaf Willem Lodewijk, de graaf Van Hohenlohe en Vere. Die vinden het met hem raadzaam de vijand niet af te wachten, maar dat men overmorgen het beleg zal opbreken en met het leger vertrekken. Evenwel zal men deze nacht en morgen alle werken laten voortgaan en morgen, afhankelijk van de nog komende berichten, verder besluiten. Men geeft daarom opdracht om de dam bij de watermolen door te steken, om het water uit de gracht weg te laten lopen. Maar omdat het die nacht te licht is en bovendien enigen daarbij worden doodgeschoten, slaagt men daar niet in.

Over het overleg van Maurits met de krijgsoversten zegt Bor evenwel, dat daar verschillende meningen naar voren werden gebracht. De een meende dat men zou blijven en de belegering voortzetten en zich, voordat de vijand zou arriveren, haasten met het overbrengen van de galerijen en het schieten van bressen. Anderen meenden dat men dat niet zo snel kon uitvoeren of de vijand, die al over de Rijn was, zou hen op de nek zitten. Het leger was niet sterk genoeg om zowel de belegering voort te zetten als de vijand het hoofd te bieden en men zou tenminste niet kunnen voorkomen dat hij niet ergens zou doorbreken en de stad van levensmiddelen, munitie en versterking voorzien. De graaf Van Hohenlohe, die de 21ste juli in het leger was aangekomen bood wel aan, indien men het wenselijk vond de belegering voort te zetten, dat hij met een deel van het leger zowel ruiters als voetvolk Mondragon tegemoet wilde trekken, om hem af te leiden en op te houden. Alles overwegende heeft men het echter toch raadzamer gevonden de belegering op te breken en het geschut, de munitie, het oorlogstuig en het krijgsvolk veilig te stellen, dan alles op het spel te zetten en 's lands eer en de reputatie van Maurits in gevaar te brengen, want het gerucht ging, dat Mondragon veel sterker was dan hij feitelijk was. Maurits zou overigens geweigerd hebben een hem gegeven raad op te volgen, om ter verhaasting van het innemen van Grol de wateren aldaar te vergifigen.

Maurits correspondeert nu bijna dagelijks met de te Arnhem verblijvende Raad van State. Nog gisteravond vóór 10 uur schreef hij, dat hij nog steeds niet zeker was van de sterkte van de troepen van Mondragon. En verder 'Zoveel is zeker dat ik deze plaats (Grol) zodanig gelegen vind, dat het niet mogelijk is, dat ik ze ingesloten kan houden en zelfs de vijand niet hinderen kan bij zijn ondernemingen, want zij is aan alle kanten in vlak en open veld gelegen, zodanig dat ik, als hij met zulk een troepenmacht nadert als het gerucht gaat, gedwongen zal zijn me terug te trekken en hem de doorgang te verlenen'.

Om de gang van zaken te verhaasten en de vijand voor te blijven, laat Maurits nog deze nacht zes kanonnen in de batterij ten noordwesten van de Beltmerpoort plaatsen en vier andere in de batterij in het zuiden op de Lichtenvoordseweg.

's Nachts bereiken twee personen de stad, die door onoplettendheid van de Friezen door de wachten zijn gekomen. Naar men vermoedt brachten zij het bericht in de stad, dat de vijand de Rijn aan het oversteken was, hetgeen die van binnen niet weinig zekerheid gaf.

Dat men in deze tijden de nadelen ondervond van de trage onderlinge communicatie mag blijken uit het feit, dat de Staten Generaal, volkomen door de feiten achterhaald, op 23 juli besluiten aan Nijmegen te schrijven, om te onderzoeken, of de vijand aanstalten maakt om de Maas te passeren, hoe sterk hij is, hoe goed georganiseerd de troepen zijn en wie het bevel voert en dit de Staten Generaal, Maurits en de Raad van State onmiddellijk te berichten.

Maandag 24 juli 1595 Dag 10

Maurits geeft deze ochtend bij het aanbreken van de dag opdracht om met alle stukken beginnen te schieten en na drie salvo's de stad wederom op te eisen. Nadat deze salvo's zijn afgevuurd wordt de stad opgeëist. Daarop verzoeken die van binnen, mogelijk wel wetende dat hun ontzet nabij en ophanden is, drie dagen respijt om iemand naar graaf Herman van den Bergh te kunnen sturen om te vernemen of er hulp op komst is. Als de trompetter daarop terugkeert met de mededeling, dat Maurits daarmee niet wil instemmen, geven ze ten antwoord dat ze dan de stad voor God en de koning willen houden. Met deze boodschap keert de trompetter naar Maurits terug. Na dit antwoord willen de troepen van Maurits weten of ze met schieten door moeten gaan.

Maurits heeft intussen nader bericht ontvangen, dat de vijand gisteren de rest van zijn ruiters de Rijn heeft overgezet en dat vandaag al het voetvolk en geschut de Rijn zal passeren. De sterkte van het leger van Mondragon is tussen de 6000 en 7000 mannen te voet en 1200 ruiters, waar nog bij zal komen het volk dat zich uit de Kwartieren van Zutphen en Overijssel bij hen zal voegen (hoewel men

sedertdien vernam dat er niet de volle 6000 man voetvolk was, maar wel 1200 ruiters). Daarom en omdat men er niet in was geslaagd het water uit de gracht weg te laten lopen vindt Maurits het niet goed, dat men met schieten voort zal gaan. Hij blijft bij zijn eerder genomen besluit, dat het beter is te vertrekken en het leger op te breken voordat de vijand arriveert dan hem nog langer af te wachten. Dat besluit was ten eerste ingegeven door de vrees dat de vijand de bevoorrading met levensmiddelen zou afsnijden en het leger zo in moeilijkheden brengen en ten tweede, omdat men geen krijgsvolk genoeg had om de legerkampen, aarden wallen en loopgraven bezet te houden als de vijand zou arriveren, omdat het kampement van Maurits 1600 m lang en 500 m breed was en het kamp van graaf Willem Lodewijk 700 m lang en 300 m breed. Bovendien was de aarden wal van het ene kwartier naar het andere in het zuiden om de stad heen 2,5 km en ten noorden om 2 km lang. Men had daarvoor slechts 7800 voetknechten en 1000 ruiters ter beschikking, van welk voetvolk zo'n 2000 man voortdurend voor de stad moesten waken, om de belegerden in de stad opgesloten te houden.

Ten laatste nogmaals deze en andere zaken overwegende besluit Maurits, dat men het leger morgen vroeg zal opbreken en de stad verlaten, zonder verdere pogingen te doen de stad in te nemen. Velen vonden toen al dat dit besluit te overijld genomen was. De stad zou uiterlijk over drie of vier dagen Maurits in handen zijn gevallen en hij had nog voor veel langere tijd proviand in het leger. Als men de stad eenmaal in handen zou hebben dan zou men zelfs, in weerwil van de vijand, kunnen trekken waar men wilde. Men vond ook dat deze beslissing te nadelig was voor de reputatie van het land en van Maurits zelf en bij het krijgsvolk wonderlijk zou overkomen, alsof men hen niet vertrouwde. Maar Maurits met zijn voornemen voortgaande, begint echter opdracht tot vertrek te geven, laat de weg naar Borculo inspecteren en waar nodig repareren en geeft opdracht welke munitie en oorlogstuig men mee zal nemen en wat achterlaten of vernietigen. Daarbij ontstaan grote moeilijkheden, omdat er deze dag een groot konvooi van proviand, munitie en oorlogstuig in het leger is aangekomen. De problemen vermeerderden daardoor niet weinig, omdat men geen wagens genoeg heeft om alles weg te brengen. Daarom wordt besloten, dat men het geschut met zijn toebehoren en het kruit en het waardevolste van het andere oorlogstuig mee zal nemen, maar het niet zo waardevolle tegelijk met de begonnen galerijen (waarvan een al halverwege de gracht was) verbranden.

's Avonds komt Baelen terug, verslag doende hoe het hem aan de brug van Dorsten vergaan is en dat de vijand nog doende is om de Rijn over te steken. Mondragon zou in drie dagen nog niet bij Grol kunnen zijn en Maurits zou daarom het vertrek nog wel een dag kunnen uitstellen om betere informatie te krijgen en met meer gemak te kunnen vertrekken. Maurits blijft evenwel bij zijn voorgaande besluit, opdat men hem er niet van zal verdenken pas te vluchten als de vijand hem te dicht genaderd zal zijn. Over dit besluit wordt verwonderd onder het volk gesproken. De een is het er niet mee eens en vindt dat die beslissing te snel genomen is, anderen krijgen daarvan zo'n schrik, dat ze wel al weg hadden willen wezen. Maar, concludeert Duyck, alles overziende en gelet op de hiervoor aangehaalde problemen en gelet op het feit dat de Staten Generaal de zaak in geen geval op het spel gezet wilden hebben, ook dat met het veroveren van deze stad de Kwartieren van Zutphen en Overijssel nog niet bevrijd zouden wezen, is deze resolutie niet zo onvoorzichtig en zonder redenen genomen als enigen daarvan ten onrechte zeggen wel te menen. Maar als de Staten Generaal met het afwachten van een slag de zaken op het spel hadden willen zetten, was die beslissing te overhaast genomen geweest.

Als gevolg van de monstering te Zelhem van de 13de juli waren meer dan 1000 mannen door de kapiteins ontslagen. Als deze ontslagen niet hadden plaatsgevonden en deze soldaten waren in het leger gebleven dan waren ze goed van pas gekomen. Duyck verzucht daarbij, dat men met recht mag zeggen, dat deze monstering het land een grote schade heeft berokkend, zowel vanwege het verlies aan volk als om het verlies aan tijd, die men daarmee verbruikte, omdat naderhand is gebleken, dat twee dagen tijd langer klaarblijkelijk de stad zou hebben doen overgaan.

Het leger van Maurits werd overigens nog steeds versterkt met troepen uit onder andere Zeeland, maar ook uit de omliggende garnizoenen werden troepen naar de Graafschap Zutphen gedirigeerd. Maurits schrijft daarover aan de Raad van State: 'Ik heb van Nijmegen de compagnieën van de kapiteins Brant en Wenikum ontboden die ik het meest geschikt vind dat u ze in Doesburg laat blijven, zoals ook alle andere infanterie die zou kunnen arriveren, zowel van Zeeland als van andere plaatsen, totdat zij andere opdracht van mij krijgen'. En verder: 'Ik zou de artillerie naar Doesburg terug hebben laten sturen, maar omdat de wegen reeds zo diep zouden zijn, ben ik gedwongen geweest de trein bij mij te houden. Ik verzoek u goede wacht te houden op de haven van Doesburg'.

Omdat het leger voor Grol ver van de rivieren lag en het gevaar bleef bestaan dat de Spaanse vijand de toevoerwegen zou afsnijden, besluit men het leger van extra proviand te voorzien. De Raad van State, te Arnhem bijeen, laat Maurits weten, dat morgenavond te Doesburg ongeveer negen wagenvrachten brood gereed zullen zijn. Men heeft Deventer en Zutphen opdracht gegeven terstond ook nog elk drie wagenvrachten te bakken van het daar in magazijn zijnde koren. Boven de kaas die gisteren naar het leger is vervoerd zal men al de te Doesburg resterende kaas met nog 4.000 pond kaas van Arnhem sturen. Zij hebben Zutphen, Deventer en Arnhem aangeschreven om hun zoetelaars zich gereed te laten maken om de volgende avond te Doesburg te zijn om met het konvooi naar het leger te gaan. Daarnaast heeft men de vijf compagnieën vanuit het kwartier van Heusden met alle spoed ontboden.⁵⁵ Maurits schrijft vandaag in het leger voor Grol aan de Raad van State onder andere: 'Ik heb met de chefs, die met mij in dit leger zijn, ter discussie gesteld wat het meest geschikt zou zijn voor de dienst van het land en hebben met algemeen advies goedgevonden het beleg op te breken en me een weinig terug te trekken, niettegenstaande dat wij reeds tot aan de grachten van genoemde stad gekomen zijn. Als gevolg daarvan heb ik besloten met het leger morgen (met Gods hulp) van hier naar Borculo te vertrekken'.

Het blijft de vraag of men voldoende geïnformeerd was over de toestand in de stad. De Spaanse vijand heeft later zelfs toegegeven, dat in twee dagen geen brood binnen Grol was geweest en dat er dus bij het ontzet haast en snelheid geboden was.

's Avonds is de rond Grol aanwezige zoetelaars aangezegd dat zij zichzelf en hun goederen in veiligheid zouden brengen, omdat het leger ging vertrekken. Men is de gehele nacht doende met het laden van de wagens, pakken van goed en het afhalen van het geschut uit de batterijen, om met het kriecken van de dag te kunnen vertrekken.

Dinsdag 25 juli 1595 Dag 11

Het leger begint heel vroeg te vertrekken. De aftocht geschiedt in alle orde, zonder dat zelfs de belegerden enige uitval durven te doen. Opdat het de vijand niet ten nutte noch tot voordeel zal komen begint men, zodra het volk begint te vertrekken, de strooien hutten van de soldaten te verbranden. Ook verbrandt men al het overschietende oorlogstuig, waaronder 200 swalpen (kostende elk 3 gulden), ettelijke duizenden ponden lonten, meer dan 1000 planken, zeer veel sparren en balken met een grote hoeveelheid schoppen, spaden, bijlen en houwelen en ander dergelijk gereedschap en meer dan 10.000 stokken van 6 voet (1,85 m), over beide zijden met ijzers beslagen, Friese ruiters genaamd, die men tegen cavalerie gebruikt en in de aarde steekt, alles tot een zeer groot verlies van het land. En hoewel Maurits uitdrukkelijk gelast had, dat men geen geschut, kruut noch kogels achter zou laten, zo zijn evenwel meer dan 500 kogels in het legerkamp van graaf Willem Lodewijk door de controleur van de artillerie zonder weten van Maurits in een gracht geworpen. Hij meende die te zijner tijd als het leger weer voor de stad zou komen, ook terug te zullen kunnen vinden.

Boven dit verlies voor het land en van zo veel aanbestede tevergeefs gemaakte werken, hebben de zoetelaars met de oversten, kapiteins en officiers van het leger ook buitensporige schade geleden met hun wijn, bier en proviand, meubels en andere zaken. De zoetelaars lieten wel 300 tonnen bier achter, die ze niet mee konden krijgen. De soldaten dronken zich daar zat van, sloegen voorts de bodem uit de tonnen en lieten het bier weglopen. De wijn, levensmiddelen, meubels en al wat aan koopwaar niet meer meegenomen kon worden, hebben ze weg moeten geven, onbruikbaar maken of aan stukken slaan en verbranden. Dat alles was het gevolg van het grote te kort bij deze aftocht aan wagens, waarmee men de goederen zou hebben kunnen wegvoeren. Dat tekort was des te groter, doordat veel van de goederen pas daags tevoren met het konvooi waren aangekomen.

Het leger komt die dag met het geschut over een zeer slechte weg tot iets beneden Borculo en is die nacht daar gebleven. 's Avonds ontvangt men een zeer dubbelzinnige tijding over de vijand. De een zegt dat hij al gisteren beneden Orsoy over de Rijn was gekomen en de andere ontkent dat (hoewel de vijand zeker al over de Rijn was). Daardoor neemt de opspraak over deze aftocht zeer toe.

Bij de politieke heren heerste eerder opluchting, dat Maurits zijn reputatie er niet aan gewaagd had. De Engelse koningin Elizabeth roemde het als wijs beleid, misschien ook wel omdat Grol haar niet veel waard was, 'ende prees oic hierinne ten hoochsten Sijn Excellentie'. Maurits' faam was in die tijd zo groot dat de critici hem gewoonlijk gelijk gaven.

Van Reid zegt: 'Enigen der Staten waren over Maurits' afwijken uitermate verblijd, als of daar iets bij gewonnen ware, zeggende, hij zou zijn voorgaand geluk en voorspoed te veel betrouwd en als een

jong moedig man een sprong gewaagd hebben. Doch Maurits paarde steeds bij grote moed en onverschrokkenheid veel beleid en voorzichtigheid, en als hij week, was het zeker nimmer, omdat hij vreesde de vijand onder ogen te zien’.

Woensdag 26 juli 1595

Over een slechte weg rukt het leger verder op, richting Lochem. Die avond slaat men zijn kampement op een half uur gaans beneden Lochem. Omdat men afziet van het voornemen alsnog een vesting aan te vallen, zijn de zwaardere kanonnen niet meer nodig. Vanuit het kampement te Lochem worden dan ook 10 kanonnen naar Zutphen gezonden. In het leger blijven 6 kanonnen achter. Van iemand die binnen Wesel gelegen heeft toen de vijand daar overscheepte en die de vijand in het overvaren geteld heeft, komt het bericht dat hij meer dan 6000 man te voet en 1200 ruiters sterk is. Ze hebben 6 stukken geschut bij zich, waarvan het een door 15 paarden wordt voortgetrokken, maar de andere zijn heel klein. Ze zijn nog niet over het riviertje de Lippe.

De Spaanse schrijvers geven de sterkte van hun leger niet hoger op dan 5000 man infanterie en 1200 ruiters. Tot de eerste behoorden evenwel de uitmuntende Spaanse regimenten van Louis de Velasco en Antonio de Zuniga, die opzettelijk voor deze tocht waren uitgekozen en hoewel niet bijzonder talrijk, uit de oudste en dapperste soldaten waren samengesteld. Overigens lag de grootste kracht van dit leger in de persoonlijkheid van de 92-jarige bevelhebber Mondragon, een der beproefde krijgers uit de school van Alva.

Direct nadat Maurits van Grol was vertrokken droeg stadhouder Herman van den Bergh⁵ aan Van Lamsweerde op maandelijks 100 gulden te betalen aan de rentmeester van de stad Grol, Willem van Sylvold. Van Sylvold was belast met de administratie van de fortificatie. De door Maurits beschadigde vestingwerken moesten zo snel mogelijk worden hersteld. Van Lamsweerde betaalde 104 gulden per maand, 4 teveel volgens de rekenkamer. In zijn rekening komt van Lamsweerde op deze kritiek van de rekenkamer terug en schrijft dat hij in vijf maanden ‘dese selve XX £ deuchdelick betaelt heeft ende indien daer meer gelts geweest hadde, tselve wel nodich sal hebben geweest tot dienst van zijne Majesteits fortificatie ende versekeringe der stadt Groll (waartoe dese penningen geordonneert waren, want men den vyant alle dage dair voir verwachtende was als nae gebleken is)’. Kennelijk doelde Van Lamsweerde hiermee op de plannen die Maurits later in het seizoen had om naar Grol terug te keren.

Donderdag 27 juli 1595

Vroeg in de ochtend marcheert het Staatse leger verder. Het trekt via de Wildenborg en Hengelo (Gld.) naar Zelhem. Enige ruiters, die op inlichtingen zijn uitgestuurd, komen ‘s avonds te Zelhem met de mededeling, dat de vijand met heel zijn leger de afgelopen nacht tot Klein en Groot Reken in het land van Münster was gekomen. Maurits was twee dagen eerder reeds van Grol vertrokken.

Vanuit Zelhem stelt Maurits de Staten Generaal op de hoogte van het door hem genomen besluit en zijn beweegredenen daartoe. Op deze brief antwoorden de Staten Generaal, dat men hem bijzonder bedankt voor de grote zorgvuldigheid en voorzichtigheid die hij heeft betracht en waartoe men hem bij zijn afscheid had vermaand.

Reeds vandaag schrijft men te Brussel een brief aan Mondragon waarin men hem bedankt voor zijn grote toewijding bij het ontzet van Grol. Mondragon had besloten dadelijk over de Rijn terug te keren en was nadat Maurits Grol had verlaten weer richting Rijn getrokken.

Vrijdag 28 juli 1595

Mondragon ligt met zijn leger reeds in de buurt van Wesel.

Direct nadat Maurits van Grol is vertrokken, worden de door hem opgeworpen schansen door die van Grol gesloopt, opdat ze bij een eventuele terugkeer van Maurits niet opnieuw gebruikt kunnen worden. Dezer dagen wordt door Johan van Styrum in de Graafschap Zutphen 300 gulden extra contributie geïnd, bestemd ‘hetot slijctoinge der schantzen bij den vyant int beleggh van Groll gemaect’. De loopgraven zijn een zaak van latere zorg.

⁵ Herman van den Bergh was stadhouder van het Spaanse Gelre.

Om de vijand niet de indruk te geven, dat hij uit vrees voor Mondragon van Groenlo was weggetrokken zonder hem daar te durven afwachten is Maurits met zijn leger vandaag opgetrokken naar Silvolde, drie uren gaans dichterbij de vijand. Maurits heeft Silvolde ook uitgekozen omdat hij van daaruit de plaatsen Anholt, 's-Heerenberg en Doetinchem beter kan beveiligen mocht Mondragon daar iets tegen willen ondernemen, vooral ook omdat blijkt dat de vijand het Kwartier van Zutphen niet schijnt te willen verlaten. Maurits wil Mondragon tonen, dat hij hem niet zo zeer vreest als velen wel menen. Hij tracht dan ook niet onopgemerkt richting de vijand te marcheren, en geeft daarom opdracht om 's ochtends en 's avonds met drie schoten van het geschut zijn aanwezigheid te laten merken.

De volgende dagen blijft Maurits met zijn leger te Silvolde liggen om te zien wat de vijand van plan is. Als die in de buurt van Wesel blijft zal men te Silvolde blijven. Als hij naar Overijssel zou trekken zou men hem volgen. Als hij echter verder richting de Rijn trekt wil men hem ook volgen en hem dan de pas afsnijden om met meer gemak naar Grol of enige andere plaats te kunnen terugkeren.

Men krijgt een onderschepte brief in handen waarin Mondragon aan Esteban d'Ibara schrijft, dat Maurits met grote vrees en verwarring van voor Grol was vertrokken en de weg naar Lochem had genomen. Als Maurits in de buurt van Grol had durven blijven, zou het zijn eer te na zijn geweest, als hij hem dan niet daar was gaan opzoeken. Er is eveneens een brief van graaf Frederik van den Bergh aan de graaf van Fuentes, waarin hij schrijft dat Maurits in opperste verwarring was weggetrokken en dat binnen Grol zulke armoede was geweest, dat veel soldaten in twee dagen geen brood hadden gehad. Maurits had volgens hem de stad vier dagen beschoten (Duyck merkt daarbij op: 'hetwelcke onwaerachtich was, ten waere sij nu ende dan een schoot voor batterie reeckenden') en dat ze de stad niet lang zouden hebben kunnen behouden als zij ze niet ontzet hadden. De graaf van Styrum had 'daer groote eere begaen'. Er waren nog andere brieven, waarin stond, dat het Staatse leger 'poltronnelijck opgeweecken' was, geschut en munitie achterlatende (volgens Duyck; 'hetwelck mede onwaerachtich was'.)

Zaterdag 29 juli 1595

Graaf Adolf van den Bergh komt opnieuw bij Maurits met het verzoek om samen met de andere heren 's middags bij zijn moeder op het kasteel te Ulft te komen eten. Maurits, die op 16 juli een dergelijk verzoek had afgewezen, laat nu weten, dat hij 's middags zal komen. De weduwe Van den Bergh, zijn tante, biedt hem en de andere heren daar een schitterend banket aan.

Als Mondragon verneemt dat Maurits hem naar Silvolde is gevolgd bedenkt hij zich. Het is zijn eer te na het niet tot een treffen te laten komen. Hij keert met zijn leger terug naar de omgeving van Bocholt. Nu moet met de mogelijkheid rekening worden gehouden dat er een confrontatie tussen de beide legers zal plaatsvinden. Het Staatse leger heeft zich bij Silvolde echter goed verschanst.

's Avonds ontvangt Maurits het bericht, dat Frederik van den Bergh met enig krijgsvolk richting Overijssel is gezonden. Onderweg worden door Van den Bergh opnieuw 400 man binnen Grol gebracht. Met de anderen trekt hij naar Oldenzaal.

Mondragon heeft enige tijd bij Bocholt gelegen, waar gebrek aan proviand ontstond. Als hij zich met zijn leger iets naar het zuiden verplaatst en vervolgens dikwijls van kampement verandert weet men in het Staatse leger niet of hij over de Rijn zal trekken of dat hij zich verplaatst om een betere voorziening van levensmiddelen te hebben. Velen denken dat de vijand niet over de Rijn zal gaan, omdat zulks een verlaten van dit hele Kwartier zou betekenen en gemakkelijk het hele verlies daarvan zou veroorzaken. Ook het Staatse leger durft deze Kwartieren niet te verlaten en durft de vijand ook nog niet te naderen, vrezende tot een veldslag gedwongen te worden.

Maurits schrijft de 2de augustus aan de Staten Generaal, dat hij denkt dat Mondragon met zijn leger in de buurt van de Rijn zal blijven liggen om af te wachten wat hij zelf met zijn leger zal doen. Hij vindt het daarom raadzaam te Silvolde te blijven totdat Mondragon over de Rijn zal zijn of te zien waar hij anders heen wil. Stuurt Maurits zijn compagnieën naar huis, dan hoeft Mondragon ook geen aanval meer te vrezen, en kan hij zich bij de legers in Frankrijk voegen.

De 6de augustus komt de ambassadeur van Frankrijk met het konvooi vanuit Doesburg in het leger. Hij verzoekt Maurits en de Raad van State, dat men het leger te velde wil houden om de vijand op de rechteroever van de Rijn bezig te houden zo lang men zal kunnen.

De 9de augustus is de Raad van State doende om de rollen van de te Zelhem gehouden monsterring van ruiters en knechten te sluiten. Merkwaardigerwijs nemen ze daarin de vrije hand en stelt men alles zeer

veel hoger dan ze destijds sterk zijn bevonden. Dat scheelt veel met de aantallen die op de 13de juli zijn vastgesteld. Als men de krijgslieden destijds te Zelhem zou hebben aangezegd, dat men zo toegeeflijk met hen zou handelen, zou dat veroorzaakt hebben dat de kapiteins geen of tenminste zeer weinig soldaten zouden hebben ontslagen en dat het leger wel 1000 mannen sterker zou zijn gebleven. Ruiters van de Spaanse garnizoenen van Grol en Bredevoort zijn alle dagen op weg en maken iedere dag van de troepen van Maurits wel een of meer gevangenen. Ze overvallen tevens wagens die fourage vervoeren en brengen die naar Grol of Bredevoort. Bovendien loopt de ruitery van Mondragon het platteland af en richt veel schade aan onder Maurits' troepen. Maurits stuurt 800 man te voet om tussen het leger te Silvolde en Bredevoort alle bossen en ruigten uit te kammen, om te zien of er iemand van de vijand in hinderlaag ligt, met opdracht alles te doden wat ze aan vijand vinden. Hij zendt met dat doel ook vijf vanen ruiters naar de heide en de wegen tussen Doetinchem en Grol. Maurits geeft ook de garnizoenen van Doetinchem, Doesburg en Bronkhorst opdracht krijgsvolk eropuit te sturen om alle bossen te doorzoeken. De graaf Van Hohenlohe is samen met graaf Adolf van den Bergh met een groot aantal honden eveneens op jacht gegaan, om zo beesten en mensen allemaal uit de bossen te jagen, maar dat brengt niet zo veel voordeel als men gedacht heeft. Ze maken daarmee niet meer dan 10 gevangenen en maar drie of vier worden er gedood, niettegenstaande dat zij opdracht hadden alles dood te slaan.

De 14de augustus neemt Maurits het besluit dat hij met het leger naar de Rijn zal gaan en van Silvolde vertrekken. Men verspreidt het gerucht dat men naar Brabant wil, om te zien of men de vijand met zulke middelen de Rijn kan laten passeren, om daarna weer naar Grol te gaan. De 16de augustus vertrekt het Staatse leger heel vroeg en komt enige dagen later te Bislich aan. In deze tocht schiet men voortdurend 's avonds en 's morgens telkens drie keer met het geschut om de vijand te laten horen dat men er geen bezwaar tegen heeft, dat hij weet waar het leger is. Men heeft nooit de bedoeling gehad met het leger verder te trekken dan tot Bislich. Als Mondragon verneemt dat Maurits met zijn leger nadert ontbiedt hij weer al de garnizoenen van het Overkwartier en Overijssel bij zich. Graaf Frederik van den Bergh heeft meer dan 700 mannen uit Grol en een groot aantal uit Oldenzaal gelicht.

Op de avond van de 22ste augustus krijgt Maurits een hele reeks boven Rijnberk onderschepte brieven in handen, die vanuit Brussel naar het leger van Mondragon waren verzonden. Daarin gaf men hem opdracht de Rijn niet te passeren, maar over de Rijn te blijven om het Staatse leger vruchteloos op te houden. Het is duidelijk dat de Spaanse troepen de Rijn niet zullen passeren, maar blijven liggen totdat Maurits zal vertrekken. Maurits begint er daarom toe te neigen, dat men het leger zal opbreken en naar de garnizoenen laten terugkeren. Hij ziet met het leger geen profijt te halen, maar durft het echter niet op te breken zonder nadrukkelijke toestemming van de Staten Generaal.

De machtige Staten van Holland zijn van mening, dat men de eer van het land tekort doet, als Maurits als 'Chef van den oorlog' met zijn gehele leger te velde zal blijven liggen tegen de subalterne hoofden van de vijand. Maurits zal volgens hen met het merendeel van het leger en het geschut uit het veld moeten vertrekken. Graaf Willem Lodewijk en graaf Philips van Nassau zullen te velde in het leger moeten blijven, om de vijand aldaar op te houden, opdat het Spaanse leger in Frankrijk daarmee niet versterkt zal worden, maar ook om te voorkomen dat de vijand in het oosten des lands schade zal kunnen aanrichten.

Door de Staten Generaal wordt daarna aan Maurits en de Raad van State geadviseerd dat men het leger zal behoren te scheiden, maar een goed deel daarvan te velde met een bekwaam hoofd bij elkaar moet houden, om daarover in absentie van Maurits te commanderen om te bewerken dat Mondragon met zijn leger niet de Spaanse troepen in Frankrijk zal gaan versterken.

Vóór zijn geplande vertrek uit het leger wil Maurits kennelijk aan Mondragon laten zien, dat hij een confrontatie met zijn troepen niet vreest. Hij heeft enige dagen laten bespieden hoe de vijand zijn wachten uitzet ter bescherming van de paarden die op fourage uitgereden zijn. Men heeft ontdekt dat er iedere dag drie vanen ruiters bij een landweer de wacht houden, genoeg beschermd tegen van buiten komend onheil en ook buiten het zicht van het Staatse leger. Maurits ontwikkelt het plan om deze wacht aan te vallen en van het gros van het leger van Mondragon af te snijden. De aanval wordt toevertrouwd aan graaf Philips van Nassau, terwijl Maurits met zijn leger ter bestemder plaatse gereed zal staan, om de aanval, bij goed geluk, te ondersteunen.

De onderneming geschiedt op de 1ste september, maar mislukt op droevige wijze. Mondragon was tijdig vóór de aankomst van de Staatse ruiters gewaarschuwd en had buiten weten van graaf Philips een aanzienlijke krijgsmacht naar de plaats van de aanval gestuurd. Philips, die vanwege de

gesteldheid van die plaats de macht van de vijand niet heeft kunnen bespieden, meende slechts de daar dienst doende wacht aan te treffen. Door het grotere getal overmand wordt hij met zijn volk verslagen en zelf zwaar gewond gevangengenomen. Dit lot treft ook graaf Ernst van Solms terwijl Ernst Casimir van Nassau ongedeerd gevangen wordt genomen. Maurits heeft inmiddels met zijn leger gereed gestaan, maar moet nu onverrichterzake terugkeren.

Maurits had na deze smadelijke nederlaag aan de Staten Generaal het een en ander uit te leggen en schreef reeds op de 2de september:

‘Wij twijfelen niet, of Uwe Edelen zullen algeereeds veradverteerd zijn van hetgeen hem dezen morgen tusschen eenigen van dit leger en den vijand hebbe toegedragen: en alzoo wij beduchten, dat de zaak zal Uwe Edelen verre anders, als zij geschied is, voorgedragen worden, wij hebben niet willen nalaten Uwe Edelen daaraf volkomen en waarachtig bericht hiermede over te zenden. En is alzoo, dat wij van goede en getrouwe luiden, die wij uit hadden gezonden, om des vijands leger te bezichtigen, veradverteerd wezende, dat wij hem de garde, die hij alle nacht buiten zijn leger stelde, wezende omtrent tusschen de 2 en 300 paarden sterk, lichtelijk zouden afslaan, onzen Neef Graaf Philips van Nassau gisteren avond met omtrent 500 paarden uitgezonden hadden om het zelve exploit te effectueren. En opdat het zelve met des te meerder zekerheid, zoude geschieden, hadden wij ons dezen morgen met nog een goed getal van ruiters en knechten uit dit leger begeben, om den welgedachten onzen Neef te gemoet te komen en hem zoo noodig te secoureren. ‘t Welk alzoo gedaan wezende, is gebeurd, dat eenigen van ‘s vijands ruiters, buiten op eenig hasard geweest hebbende, in het wederkeeren de voorzegde onze ruiters gewaar geworden zijnde, in het leger advertentie van onze aankomste gedaan hebben: welk volgens de Overste Mondragon alle zijne cavallerie, wezende omtrent 1200 in getal, heeft doen monteren en dezelve met nog eenige infanterie den onzen te gemoet gekomen; alzoo dat zij in het aanbreken van den dag malkanderen aangetreft en zulks gechargeerd hebben, dat er velen van de vijanden op de plaats dood gebleven en het meeste deel van zijne officiers gewond zijn geworden, doch om der menigte wil het veld blijven behouden: en zijn op onze zijde naar uitwijzen van de lijste, die wij hebben doen nemen, niet dan omtrent 50 paarden (= ruiters) zoo dood als gevangen en gekwetst gebleven: onder dewelke de welgedachte onze Neef Graaf Philips van Nassau, nadat hij tweemaal van zijn paard geschoten en zwaarlijk gewond was, gevangen binnen Berk gebracht is: zoo ook zijn Neef Graaf van Solms en zijn broeder Graaf Ernst van Nassau, dewelke niet gewond is. De Capitein Bernard is insgelijks gevangen en gekwetst, zoo ook de Ritmeester Burchard van Kinsky, dewelke tot Wesel ingebracht is. ‘t Welk wij Uwe Edelen tot gewisse onderrichting van dit succes hebben willen adverteren.

In het leger tot Biselich den 2den September 1595. Maurice de Nassau.’

Het is buitengewoon merkwaardig dat Maurits aan het einde van zijn brief deze nederlaag, waarbij zijn ruiters al vluchtend het slagveld hebben moeten verlaten, als succes bestempelt.

De graven Philips van Nassau en Ernst van Solms sterven aan hun verwondingen, de een de 3de, de andere de 5de september. Mondragon heeft de vriendelijkheid hun lijken, behoorlijk door acht officieren begeleid, met een beleefde brief aan Maurits toe te zenden, die wederkerig de begeleiders met alle hoffelijkheid ontvangt. De begeleiders keren terug met een brief van Maurits aan Mondragon, vol van gelijke hoffelijkheid en dankzegging. Graaf Ernst van Nassau wordt op 22 september vrij gelaten. Men heeft 10.000 gulden losgeld voor hem betaald.

Nadien vinden er nog een aantal kleinere schermutselingen plaats. Nu men langere tijd op dezelfde plaats blijft liggen moet men steeds verder weg om fourage te halen, met toenemend gevaar door de vijand overvallen te worden, wat ook regelmatig gebeurt. Naarmate het seizoen vordert worden de weersomstandigheden slechter. Ook de gelden, nodig voor de uitbetaling van de soldij, komen niet meer regelmatig in het leger aan. Dit alles veroorzaakt dat het leger van Maurits door ziekte, sneuvelen, overlopen naar de vijand of gewoon door vertrek, met 2500 man is verzwakt. Daardoor ontstaat ook het gevaar, dat men het volgend jaar niets zal kunnen ondernemen. Beide partijen verlangen er steeds meer naar het veld te verlaten.

Vooraf om de goede verstandhouding met de koning van Frankrijk niet te verstoren heeft Maurits echter besloten niet eerder te vertrekken dan met uitdrukkelijke instemming van de Staten Generaal. Het bericht van de Staten Generaal, om zich met het leger terug te trekken en de soldaten naar de garnizoenen te laten terugkeren, ontvangt Maurits op 21 oktober. Mondragon had besloten zich terug te trekken en met zijn troepen de Rijn te passeren. Hij liet daarom reeds vijf vanen ruiters uit de garnizoenen van Overijssel naar het noorden vertrekken.

Toen Maurits dat vernam besloot hij met geheel de ruitery uit te rukken, om deze vijf van de weg af te snijden. Op de avond van de 21ste oktober is hij met 1000 ruiters uitgerukt en de hele nacht gemarcheerd hebbende is hij de volgende dag in de buurt van Coesfeld aangekomen. Daar verneemt hij dat de vijand daar al is gepasseerd. Als gevolg van een wegversmalling loopt hij daar anderhalf uur vertraging op wat er de oorzaak van is dat de vijand, die steeds zo snel mogelijk doorrijdt, ontkomt. Maurits rijdt hem met grote spoed achterna en komt zo dicht bij hem, dat de laatsten van de vijand uit Epe (Dld.) wegrijden, als ongeveer 30 ruiters van Maurits in het dorp aankomen en daar drie wagens met bagage van de vijand klemrijden. Daarin zitten onder andere zeer veel kledingstukken van ritmeester Boedbergen en zijn vrouw. In de buurt van Gronau aangekomen, heeft de vijand een brug afgebroken en daarmee de ruiters van Maurits zo veel gehinderd, dat zij zelf alle tijd hadden om zich binnen Enschede in veiligheid te brengen.

Op deze cavalcade is Maurits met alle ruiters 18 uur te paard geweest zonder af te stappen en heeft de laatste acht uren zo zeer gegaloppeerd, dat er veel ruiters wiens paarden niet volgen konden onderweg hebben moeten achterblijven. Maurits keert naar zijn leger terug.

Eindelijk, op de 23ste oktober, breekt Mondragon het eerst op, terwijl enige dagen daarna Maurits hetzelfde doet. Deze trekt de 26ste met zijn leger naar Elten, vanwaar het volk in schepen de Waal, de Rijn en de IJssel af naar de garnizoenen wordt gezonden en hij zelf nog die avond te Arnhem komt, om er vervolgens de lichamen van de beide aan de Lippe gesneuvelde graven plechtig ter aarde te bestellen. De 4de november is hij in 's-Gravenhage terug. Een aanvankelijk geplande terugkeer van het Staatse leger naar Grol, om die stad alsnog te veroveren, had er dus niet meer in gezeten. Aldus eindigde dit jaar zonder belangrijke wapenfeiten.